

Управление образования администрации МО Алтайский район
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Аршановская средняя школа»

Рассмотрено на заседании
ШМО гуманитарного
цикла
Протокол №1

Согласовано
Зам. дир. по УР
Д.Л. Кичеева
30.08.2023

Утверждаю
директор школы
Е.Г. Кызласова/

Рабочая программа

по хакасскому языку для 5 – 9 классов

Аршаново – 2023 г.

Чарыдышылы чоох (Пояснительная записка)

Пирьлген 5-9 класстыу хакас тьлнбу тоуынхау егредьг программазы, «Хакас тьлб», «Хакас литературазы» егредьг предметтерхе кьзидимге программаа тьстеньп, Республика Хакасияныу Егредьг Министерствозыныу 18.05.2023 № 371 приказы хоостыра, МБОУ «Аршандауы ортымах школаныу» егредьг планы, егредьг программазы паза предметтерхе тоуынхау егредьг программалар пасчау положение хоостыра пазылиан.

5-9 класста «Хакас тьлб» предметту **пьгьнб** аймах-пасха синнерде кьрбл паруан:

- полуан на егренхьнбу егреньс салтарлары (личностнай) хоостыра;
- егреньс салтарларын тузалан полчатханы хоостыра (метапредметнай);
- «Хакас тьлб» алынха предмет полчатханы хоостыра (предметнай).

Федеральнайхазна егредьг стандарттарыхоостыра пос тьлнб ортымахшколада егреннерьнбу пьгьннерь мындау полчалар:

— тьреен тьлнб аарлыры паза хайраллыры, аиаа чонныу культуразыныу чардыуы чьли теелерге егредерь; пос тьлнб чонныу тьл алысчау пьн тирии чьли оунандылары паза чуртас-хоньхта аймах-пасха пьльс алхау оудайларныу пьрсь полчатханын сизьндьрерь; тьреен тьлнбу сьлиин, пайын, тадиин оунирга егредерь;

— пос тьлнб олауай чуртаста паза егредьгде тьл алызыр оудай чьли тузаланары; тьл алыс полары, тьл алызаруа тимде полары паза тьл алызарын пос алынха тилдьдерге кирексьнвьстьг полары; пьн егредьг паза егреньсте аймах-пасха саринау тоуынар кьнбгьстер алары, оларнау тузаланары (тоуыстыу пьгьнбн туруыс полары, тоуысты план хоостыра толдылары, чоохты сизьнерь паза тезедерь; сьстьктернеу, Интернетнеу тоуынары; пилен текст хоостыра пирьлген тоуысты толдылары паза ан. пасх.);

— хакас литература тьлнбу педьзьн, стильлерьн, синьн паза аныу законнар хоостыра чуртапчатханын сизьнерь, аннауар пьльс алары; тьлнбу оунашларын таниры, езерерь, тиунестьрерь паза паалыры; пазылиан паза олауай чоох культуразын пьлерь паза оларнау тузаланары; тьлнбу пайынау аймах-пасха чоохха килвьстьре кибьрли тузаланары; постыу сьстьг пайын пайыда- ры паза тьлнбу аймах-пасха грамматика формаларынау орта тузаланары; алиан пьлвьсть чоохта паза пьчькте орта, килвьстьре паза кибьрли тузаланары.

«Хакастьлб» егредьгпредметту тиксь чарыдии (Общая характеристика учебного предмета).

«Хакас тьлб» егредьг предметь науканыу «Филология» пьлиине кьрче. Ол егренхьлерьнбу чоохтасчау синнерьн, тьлнб паза культура саринау пьлвьстерьн тузаланхау кьнбгьстерьн тьстепче, тьл саринау сауын полчатханын тилвьтче; егренхьлерьнб пос чоныныу пай культуразынау, чуртас-хоньыынау таныстырча паза оларуа чонныу чардыуы полчатханын пьлвьнерге польысча.

Ортымах школада хакас тьлбне егредерьнбу содержаниезь «Хакас тьлб» предмет тиксь егредьгде пос алынха предмет полчатханынау паза предметче алиан пьлвьсть егредьг киреенде ле нимес, че тиксь чуртаста тузаланаруа егредьп алар (метапредметнай) пьгьннернеу палуалыстыу. Пу пьгьннерьнб толдыруаны егренхьлерьнбу чоохтасчау синнерьн, тьл паза культура саринау пьлвьстерьн тузаланхау кьнбгьстерьн тьстеп алар оудай пирче.

Егрехвлернб пос тблбнеу чоохтазар паза пазар кјнбгвстерге егредерв аймах-пасха оудайларнау апарылары кјрблче:

- егрехвлерге орта хышырар, пазар паза танылар туриызар пик кјнбгвстер пирерв; тблнбу сидвк сурыйлары оуарары, постыу кјрбзбн паза сауызын чарыт пблерв; пирблген тексттв кибрли хышырары, езерерв паза пасха кирек пблбс алып алары, аны оуарары паза тузаланары;

- хакас тблбнеуер пблбстербн аннау андар тиреунедерв (егрехвлернбу сјствг пайын алыыдары, тблнбу грамматика педвзбнеуер, синвнуер пблбстербн тиреунедерв паза ан.пасх.).

Егрехвлернбу пос тблбнеуер пблбстербн пиктирв мындау оудайлар хоостыра кјрблче:

- тблнбу педвзбн, тилбзбн, тоуынчатханын оуиры;

- тбл науказыныу оунашларынау паза јјн пјлвктервнеу танызары;

- хакас литература тблнбу синнербн пблерв;

- егречеткеннернбу чооын грамматика саринау чахсыландырары паза оларныу сјствг пайын пайыдары;

- тблнбу оунашларын езерер паза паалир кјнбгвстербн тјстирв;

- пос тблбн сизвнерв, оуиры;

- хакас тблбнеу, пблбнвп, пос чоохтанар кјнбгвстербн тилбдер ечен, пос тблбнеуер пблбс алып, аны системаа ашылары;

- хакас тблб науказынауар, аныу тархынынауар, тблбнеуер; терк тбллервнбу встезвгхвлервнеуер пблбс алары;

- хакас тблнбу чуртастауы тузазынауар, аныу терк паза пасха даа тилексй тбллервнбу аразындауы орнынауар пблбстербн алыыдары.

Егрехвлернбу тјреен тблнбу чонныу чуртас-хоныынау палуалыстыи полчатханын сизвндврерв учебниктерде пирблчеткен чонныу чуртас-хоныынау, аныу культуразынау, тархынынау, пазылбин петкен чайаачызынау паза хоос литературазынау палуалыстыи аймах- пасха тексттер хоостыра паза аннау даа пасха тоуыстар пастыра апарылча. Андау тоуыстар егрехвлерге чонныу сауыс-кјгвзбн, хылыыын, кибрли тудынызын, тбл чонны пир чон итчеткенбн сизвнерге пазатвл чонныу тархынынау пик палуылыстыи полчатханын оуириуа полысча.

Егрехвлернбу пблбстербн тјремвл тилбдерге паза егрехвсте аймах-пасха саринау тоуынар кјнбгвстер аларуа егредвп алианы олуаннариуа чуртастыу айймах-пасха оудайларында кирек пјгвннернб табырах, орта табаруа полысча.

Егрехвлернбу тблнеу орта тузалан полчатханын оларныу аймах-пасха саринау тоуыстар ит полчатханы, аны орта паалап пблчеткенв киречвлепче. Андар кврчелер:

- чоохтыу аймах-пасха кјрбмнервнеу тузалан полчатханы, арыыстарынау паза улууларнау кибрли чоох алыс полчатханы; олауай чоохты паза пазылуан пбчвктв оуар полчатханы; постыу сауызын ипти, толдыра читвр полчатханы; чоохта паза пбчвкте хакас тблбнеу кибрли тузалан полчатханы;

- тоуыстыу пјгвнбн туриыс полчатханы, аныу изервзбн сизбн полчатханы, чарыт полчатханы паза, сурый туриызып, аи аа аймах-пасха оудайларнау (книга, Интернет паза ан. пасх.) нандырыу таап полчатханы.

Егрехвлернбу твлнеу тузалан полчатханы, твлдеуер пвлбств тиреунет полчатханы оларныу твлнбу педвзвн оуарып алианынау пик палиалысты. Аннауар егредбгде олианнарны твл оуауларын езерерге паза сизвнерге кјнвктбрердеу пасха оларны твлнеу чуртаста кибрли тузаланарга егрет салары јјн пјгвннернбу пјрсі полча.

**«Хакас твлб» предметтбу егредбг пландауы орны
(Место учебного предмета «Хакасский язык» в учебном плане).**

«Хакас твлб» предмет ортымах школада 5-9 класстарда хайди даа егренер предмет чбли егренвлче паза «Хакас твлб» учебниктер хоостыра апарылча. Частар класстарха пвди елестврвлчелер:

- 5-хб класс – 34 час
- 6-хы класс – 34 час
- 7- хб класс – 34 час
- 8- хб класс – 34 час
- 9-хы класс – 34 час

**Хакас твлб уроктарында предметтер аразындауы палиалыстар
(Межпредметные связи)**

Хакас твлб уроктары пос твлбн чахсы пвлервн тыытча. Егретчв полиан на сай егрехвлернбу твл саринау пвлбстервн алиытча. Анзы хышыранына, орта пазарына, чоохты орта педврервне, чоох алиыдарына теелче.

Хакас твлбн чахсы пвлгенв орыс паза пасха даа чоннарныу твлбн, литературазын, тиксв культуразын, тархынын тиреу пвлерге полысча.

Предметтер аразындауы палиалыстар егречеткен материалны уламох артых оуарариа паза егрехвлернбу хакас твлбнеу кјнвгвстервн пјзвк синге кјдврерге полысчалар.

Полиан на егрехвнбу предметтв егренген, егренвс салтарларын тузалан полчатхан хоостыра паза предметче чидбглерв

(Личностные, предметные и метапредметные результаты освоения предмета)

«Хакас твлб» предметтв јјн школада егренгеннбу салтарлары Хазна егредбг стандарттарында кјрвл парианнар.

«Хакас твлб» предметтв јјн школада егренген соонда полиан на егрехв пвлерге кирек:

- хакас твлбнбу хакастарныу чуртазындауы тузазын паза аныу Хакас Республиканыу халых-хоных чуртазындауы орнын;
- хакас твлбнбу пос чоныныу паза тиксв терк чоннарыныу культуразыныу чардыы полчатханын;
- тјреен твл чонныу сауыс-кјгвзвнеу, чуртас-хоныынау, аныу пос оудайлыи культуразынау пик палиалыстыг полчатханын;
- хакас твлбнбу пос оудайлыи, пай твл полчатханын паза аны хайраллирга кирек полчатханын;
- твл чонны пјр чон полчатханын киречвлепчеткен культураныу чардыы полчатханын;

- тјреен твл квзвнбу чон аразында кибврли тудынарыныу паза чоох апар полчатханыныу тјстее полчатханын.

Јјн школаныу програмазы хоостыра «Хакас твлб» предметтв егрнгеннер твлнеу тузаланар мындаи салтарларыа чидерге киректер:

- чоох апарарыныу прайкјрбмнервн пвлерге (хышыраруа паза орта еннендврерге);
- пазылиан пвчвктв паза олауай чоохты оунируа;
- искен алай хышыриан нименбу јјн сауызын алай кирек чардышын таап поларуа;
- искен нименв толдыра, хысхахахти алай таллап читвр поларуа;
- аймах-пасхажанрлардау алылианпазастильлернеу пазылиантексттернбу јјн сауызынпазастильвнтаап пвлерге;
- аймах-пасхасјствктернеу, книгаларнау, Интернетматериалларынау пазаан. пасх, тузаланып, кирекматериаллартаап, ортатузаланпвлерге;
- чоохташынимелернв твл, стильсаринау тиунестврпвлерге;
- тексттву педвзвнпвлергепаза јјнсауызынтабаруа, анычардыхтаруачараруа, чарыдаруа;
- чоохтазаруапазапазаруа;
- посалынхаалайкласснау хадаидертоуыстыу пјгвнвн, аныу изербзвнунируа, тошыхоостырачидвглербнпаспинпаза пазыппаалапполаруа;
- искеиалайхышыриантексттв план, конспектхоостыра, чоохтапалайаннотацияпазыпчитвр поларуа;
- пирвлгенжанр, чоохситуациязыхоостыра, паспиналайпазып, аймах-пасхастильлернеу тузаланып, тексттерпедврерге;
- постыу сауызын, пазыпалайпаспин, иптвгчитврполаруа;
- пврпаза вкв квзв чоошныу аймах-пасхакјрбмнервнеу тузаланполаруа;
- чоохтахакаствлнбу ортачоохтанароудайларынау, аныусјств пайынау, грамматикапазастильсиннервнеу, пвчвкпасчатса, ортапазарынхапазатанышлар туруызарынхасиннернеу ортатузаланаруа;
- чоохтазыидатвлнбу прайоудайларынкибврлитузаланаруа;
- постыу чоошынсизвнерге, паалапполаруа, чоохтаидвлгеналхаастарнытузындатезедерге; поспасхантексттв чахсыландыраруапазатезедерге;
- улуу нимесискврвглербнеу арыыстарыныу алнындачоохтутполаруа; постыу сауызын читврвп, аныкиречвлвп, талазышлардапаза езервглерде аралазаруа;
- алган пвлвств, кјнвгвстернеу чуртастатузаланполаруа, хакаствлв предметчеалиан пвлвстернеу, пасхапредметтер егрнчетсе, тузаланполаруа;
- аймах-иасхачоннараразындапосчоныныу кибврлитудынызынау тузаланаруа.
«Хакаствлв» предметтв егрнгенхоостыра егрнхвлернбу салтарларыполчалар:

- тѳлнѳу тузазынауар, хакас тѳлнѳу посчоныныу тѳл алысчау тириипазаХакасРеспубликазыныу хазна тѳллернѳу нѳрсі полчатханынауар, чонныу тѳлнѳу пазакультуразыныу палуалыстыи полчатханынауар, тѳлнѳу чонныу чуртазындауытузазынауароунаныстары;

- тѳреен тѳлнѳу гуманитарнайнаукалардауыорнынпазааныу егрѳдѳглѳгтузазыноуарчатханы;

- тѳлдеуер пѳлѳс алполчатханы, тѳлнѳу чардыхтарыныу, аныу оуналарыныу удур-тѳдѳр палуалыстыи полчатханынпѳлчеткенѳ;

- тѳлнѳу јѳноунашларынау танысполчатханы: тѳлдеуернаукапазааныу чардыхтары; тѳлпазачоох, чоохалызары, пазылианпазапазылбаанчоох;нѳр кѳзѳнѳу чоош, бкѳ кѳзѳнѳу чоошпазаоларныу кѳрѳмнерѳ;чоохситуациязы; олауайчоох, наука, публицистика, тошисстильлерѳ, хоослитсратураныу тѳлѳ; чоохтыу кѳрѳмнерѳ; текст, тексттѳу кѳрѳмнерѳ; тѳлнѳу јѳг единицалары, оларныу пѳлдѳрѳглѳрѳ паза чоохта тузаланхау пос оудайлары;

- хакас тѳлнѳу сѳстѳг пайынауар паза фразеологиязынауар, литература ѳлнѳу синнерѳнеур, чоох алысчау синнердеуер пѳлѳс алып, оларнау чоохта тузалан полчатханы;

- тѳлнѳу јѳн оунашларын, грамматика категорияларын таниры паза оларны езерерѳ, аймах чоох сѳтуа циязында оларнау кѳлѳстѳре тузалан пѳлчеткенѳ;

- сѳстернѳ аймах-пасха саринау (тапсаулар, пѳдѳзѳ паза пѳдѳрѳзѳ, морфология), сѳс пѳрѳгѳстерѳн паза чоохташларны синтаксис саринау, тексттѳ прай саринау (пѳдѳзѳ, јѳн пѳлдѳрѳглѳрѳ, стиль, тѳл саринау, тѳлнѳу хоос оудайларын тузаланчатханы хоостыра) езерѳп пѳлчеткенѳ;

- тѳјѳ паза чауын тузалыи сѳстернѳу, грамматика формаларыныу чоохтауы тузазын оуниры паза оларны постыу чоошында ипѳти тузалан полчатханы;

- пос тѳлнѳу пай, сѳлѳг полчатханын оуниры, хоос литературадау алылиан тексттѳ езерчетсе, чоохтыу ипѳтѳг паза кѳбѳрлѳг полчатханын сѳзѳнѳп пѳлчеткенѳ.

«Хакас тѳлѳ» предметтѳу јѳн содержаниезѳ (Основное содержание учебного предмета)

«Хакас тѳлѳ» предметтѳу егрѳнѳѳлернѳ пос тѳлѳнеу чоохтанар паза пазар кѳнѳгѳстерге егрѳдерѳне, пос тѳлѳнеуер пѳлѳстерѳн пѳктирѳне, егрѳнѳѳлернѳ пос тѳлнѳу чонныу чуртас-хоншынау палуалыстыи полчатханын сѳзѳндѳрѳрѳне кѳстеглѳг полчатханы программаныу пѳдѳзѳнде кѳрѳл паруан. Олар мындаи оудайларнау пѳрѳлчелер:

- пос тѳлѳнеу чоохтанар паза пазар кѳнѳгѳстерге егрѳтчеу тѳл материаллары;

- пос тѳлѳнеуер пѳлѳстерѳн пѳктирѳне чарыдылиан тѳл материаллары;

- пос тѳлѳ чонныу чуртас-хоншынау, тархынынау палуалыстыи полчатханын сѳзѳндѳрѳчеткен материаллар.

Пос тѳлѳнеу чоохтанар паза пазар кѳнѳгѳстерге егрѳтчеу тш материаллары программада прай даа темалар хоостыра парчалар, че иу алышм «Чоох паза чоох аппарары», «Чоох алыдары», «Текст», «Тѳлнѳу стильлерѳ» пѳлѳктерде кѳрѳлче.

Пос тѳлбнеуер пѳлбстернѳ пиктирѳне чарыдылуан тѳл материаллары тѳлнѳу педѳѳѳ паза пос оудайли тоѳындырчатхан тѳл единицаларын кѳѳѳтчеткен мындаѳ пѳлѳктерде пирѳлче: «Тѳлдеуер тиксѳ оунау», «Фонетика паза орта адиры», «Сѳс педѳѳѳ», «Орта пазары», «Тѳлнѳу сѳстѳг пайы», «Фразеология», «Морфология», «Синтаксис паза танышлар туриѳзары», «Чоох культуразы».

Пос тѳлбнѳу чоннѳу чуртас-хонѳышынау, тархынынау палуалыстыѳ полчатханын сизѳндѳрчеткен материаллар ѳдѳк прай пѳлѳктерде пирѳлче, че ѳѳн хайѳы «Тѳл паза культура» пѳлѳкке айландырылча.

Егрѳдѳгде егрѳнхѳлѳрнѳ пос тѳлбнеуер чоохтанар паза пазар кѳнѳгѳстерге егрѳдерѳ, пос тѳлбнеуер пѳлбстерѳн пиктирѳ, егрѳнхѳлѳрнѳ пос тѳлѳ чоннѳу чуртас-хонѳышынау палуалыстыѳ полчатханын сизѳндѳрѳрѳ удур-тѳдѳр пик палуалыстыѳшлар, аннауар олар пѳрге, хапсыра апарылчалар. Полуан на пѳлѳктѳ егрѳнчетсе, егрѳнхѳлѳр хайдаѳ-да пѳлѳс, кѳнѳгѳс алианынау пасха чоохтанар, чоох апарар оудайларын пиктепчелер паза тѳлдеуер пѳлбстерѳн алиѳтчалар. Ол оудайнау, тѳлдеуер пѳлѳс алары паза аннаѳ кибѳрли тѳзаланары предметче тиксѳ пик палуалыстыѳ парча. Аннауар егрѳтчѳе, егрѳнчеткен олианнарнѳу синѳн, оларнѳу пѳлбстерѳн санаѳ алып, егрѳнѳлчеткен тѳлнѳу пѳлѳктерѳнѳу изѳрѳѳн паза оларнѳу егрѳнерге кѳрѳл париан частарнѳу санын алыстырарѳа чарир.

5-хѳ класс(34 ч)

ТВЛ —К131ЛѳРНѳУ УДУР- ТѳДѳР ПЛѳЗѳР ТИРИИ (хакас чооѳыныѳ сѳлиѳ, хоос оудайлары паза кибѳрли педѳѳѳ) (3 ч) 1-1У КЛАССТАРДА ИРТКѳН1Н ХАТИРЫ (5 ч)

Тапсаѳ паза буква. Узун гласнайларнѳу орта пазары.

Сѳс педѳѳѳ. Сѳс педѳрхеѳ, хубулдырхаѳ хозымнар. Хатыѳ паза нымзах сѳстерге хозым хозары.

Чоох чардыхтары.

СИНТАКСИС ПАЗА ТАНЫШЛАР ТУРѳЫЗАРЫ (21 ч)

I. Сѳс пѳрѳгѳѳѳ. Сѳс пѳѳгѳѳѳндѳгѳ ѳѳн сѳс паза аны чарѳтчатхан сѳс.

Чоохталчатхан чоох хоостыра чоохташларнѳу пѳлѳктерѳ: искѳрѳгѳлѳг,сурышлыѳ, кестеглѳг.

Чоохташларнѳу ѳн хоостыра пѳлѳктерѳ: хысхырымнѳу паза хысхырымнѳу нимес полчатханы. Чоохташлар соонда танышлар туриѳзары.

Чоохташнѳу ѳѳн (подлежащай паза сказуемаѳ) паза ѳкѳнхѳ орыннѳу (толдырыѳ, чарѳтхы, обстоятельство) членнерѳ.

Тараухай паза тараухай нимес чоохташлар. Тѳѳѳ членнѳг чоохташлар, олардаѳы танышлар.

Айланѳс, аны танышларнау чарары.

Хадыл чоохташлар, оларнѳу пѳлдѳрѳглерѳ (ѳкѳ алай аннау кѳп грамматическаѳ ѳѳннѳг). Соѳзтыѳ паза соѳз чоохташлар.

Хадыл чоохташларнѳу чардыхтарыныѳ аразында таныѳ туриѳзары.

Кѳнѳ чоох, аны хыриндаѳы танышлар.

ѳкѳ кѳѳнѳу (диалог) паза кѳпкѳѳнѳу (полилог) чооѳы.

II. Искбрбгльбг, сурьшылы, кестегльбг паза хысхырымныч оохтауларны орта хыи ылары.
Тјјй членнбг паза айланыстыч оохтауларны орта хыиылары.

III. Пазып паза паспин чоохтанары.

Ікі паза кјп квзвнбу чооуы. Текстбујјн сауызы. Кибврльбг чоох. Пвчвк (письмо) — текстбу кјрбмб.

ТВЛ СИСТЕМАЗЫ

Фонетика. Орга пазары. Иггпг чоохтанары (21 ч)

I. Фонетика—твльдеуер науканыу чардышы. Тапсау — твлнву единицазы. Чоохтыу тапсаулары: гласнай паза согласнай. Тіл алнындауы паза твл соондауы гласнайлар. Гласнайларныу гармониязы. И паза ии гласнайларныу хатыу паза нымзах сјстердс киректелчеткенб.

Пвр пазаікі буквану таныхталчатхан узун гласнайлар, оларны пасхалиры.

Согласнай тапсаулар: еннбг паза туных. Согласнайларныу ассимиляция законы.

Согласнайларныц алызыглары. Хос согласнайлар, оларпы орта пазары.

Орыс твлбнеу кврген сјстердегб туных согласнайларныу алызышлары.

Тапсауларны пвчвкте пазары; алфавит.

Е, ё, я, ю букваларны орта пазарын езерерб. Орфография сјствктері.

II. Чоохта хатыу паза нымзах, узун гласнайлыу паза ікі тјјй согласнайлыу сјстернб орта адиры. Орфография сјствбнеу тузалан пвлерб.

III. Текстбу кјрбмнерб: искбрбг паза чарыды.

Лексика. Ипти чоохтанары (14 ч)

I. Лексика — твльдеуер науканыу чардышы. Сјс — твлнбу единицазы. Сјс паза аныу тузазы. Пир паза кјптузалыу сјстер. Сјству кјнб паза пасха т у з ада киректелчеткенб.

Омонимнер. Сионимнер. Антонимнер.

II. Хакас-орыс, орыс-хакас, синонимнер, антонимнер, омонимнер сјствктербнеу тузалан пвлерб.

III. Пирблген текст хоостыра чоохпедврерб, аны чардыхтаруа чарары. Хоос хоостыра (твлнбу хоос ондайларынау тузаланып) чоохпедврбп пвлерб.

Сөс педвзб. Сөс педірізб Орга пазары.

Иптвг чоохтанары (14 ч)

I. Сөс пудвзб паза педврбзі — твльдеуер науканыу чардышы. Хозым — сјству иу квчбг чардышы. Сјстернбу педврбзб паза хубулызы.

Сјствутјствгб паза хозымнары. Сөс педврхеу, форма педврхеу паза сөс хубулдырхау хозымнар. Петпеен паза петкен сјстер. Пвр тјствктвг сјстер.

Орфография — тблдеуер науканыц, чардыы. Орта пазар правилолар.

II. Орфография сјстбгвнеу тузалан пвлерб.

III. Паалап чоохтан пвлерб (рассуждение), аныу педбзв пазақјрбмнерб.

ГРАММАТИКА

Морфология. Орта пазары. Иптбг чоохтанары ПОС АЛЫНХА ПАЗА ПОЛЫЗЫҒЛЫҒ ЧООХЧАРДЫХТАРЫ

Адалыс

I. Адалыс — чоох чардыы. Адалыстыу чоохтаудаы орны. Петпеен паза петкен адалыстар. Тіріг паза тврбгнимес ниме-нооларны таныхтапчатхан адалыстар. Собственной паза нарицательнай адалыстар. Тау- сушларныу, хазналарныу, аал-городтарныу, орамнарныу аттарын, елекеннер, тархын хорышларыныу аттарын улуц буквадау пазары. Книгаларныу, газеталарныу, журналларныу, кинофильмнернбу, спектакльларныу, литература паза музыка произведениелернбу аттарын улуг буквадау пазары, оларны кавычкаа алары.

Адалыстыу падежче паза санха хубулызы. Г, г, ц тапсашларныу пирблгб падежтебкі гласнай аразында тес халчатханы.

II. Сышыны паза педбргб падежтернбу тузаларын пасхалиры. Падеж хозымнарын орта пазары.

Чоохта, сөстернб хати-хати адабас ечен, синонимнернеу орта тузаланары.

III. Паалап чоохтанчатса (рассуждение), киречблеп паза чарыдып пвлерб.

Пблдбрбс

I. Пблдбрбс — чоох чардыы. Пблдбрбству чоохтаудаы тузаы. Петпеен паза петкенпблдбрбстер. Пблдбрбству предмет тузалыи пол полчатханы. Предмет тузалыипблдбрбстернбу падежче паза санха хубулызы.

II Чоохта чауын паза тоуыр тузалыипблдбрбстернеу тузаланары.

III. Ау-хустарны чарыдары. Чарыдыи тексттбупедбзв паза стиль хоостырақјрбмнербі.

Идблбс Идблбс — чоох чардыы. Идблбству чоохтаудаы орны. Петпеен паза петкеп идблбстер.

Идблбству вленимес формаы (-аруа, -ерге, -руа, -рге). Идблбству итбрчеткен паза итбрбинчеткен формалары, оларныу петчеткенб. Идблбству қјрбмнері. Идблбству тустары.

I. Чоохта чауын паза тоуыр тузалыи идблбстернеу тузаланары.

II. Чоохтауар оунац, аныц педбзвнбу паза стильнбу пос оудайлары. Постауар сын чоох педбрерб. Полталыи (сюжеттбг) хоосча чоох педбрерб.

ТІЛ ПАЗА КУЛЬТУРА

Хакас тблвнеу кибрли чоохтанары.

ИРТКЕНВН ХАТИРЫ

6-чы КЛАСС (34 ч)
ХАКАС ТІЛІ — ХАКАС РЕСПУБЛИКАНЫУ ХАЗНА ТҮЛҮ
5 КЛАССТА ИРТКЕНҮН ХАТИРЫ

Чоох тапсаалары. Гласнайларныу тјјйеллеткенб.

Сјс педвзв паза пдврв

Адалыс, пвдврвс, идвлвс чоох чардыхтары.

Текст. Тексттв чардыхтаруа чарары. Хазна-тоуыс стильв, аныупос оудайлары.

ЛЕКСИКА. ФРАЗЕОЛОГИЯ. ИПТВГ ЧООХТАНАРЫ

I. 5-хв класста ирткенвн хатиры. Хакас твлвнбу сјствг пайы. Тоу хакас сјстерв. Пасха твдеуковрген сјстер. Тиксв тузаланылчатхан сјстер. Тоуыснау палуалыстыи сјстер. Диалекттерде киректелчеткен сјстер. Стиль саринау пасхалалчатхан сосстер. Иргвлен паруан сјстер. Наа сјстер. Хакас твлвнбу лексиказыныу пайыпчатханы.

Фразеология — твдеуер науканыу чардышы. Сјстернбу пос паза пик палуалызы. Пик палуалыстыи сјспврвгвстервнбујјпвдврвглerv. Стиль саринау пасхалалчатхан фразеологизмнер. Пик палуалыстыи сјспврвгвстервнбу тјрвпчеткенб.

I. Хакас-орыс сјствгвнеу пасха твдеуковрген паза диалектсјстервн табары. Иргвлен парган, тоуыснау палуалыстыисјстернв пасхалиры. Фразеологизмнернеу чоохта тузаланпвлerv.

II. Сочинение пазаруа материал чыыры. Пирвлген текст хысхахакти чоохтап пвлerv.

III. Тура ісін хоости пазары. Пазылар текствупедвзвн, твл оудайларын кјрері. Сочинение материалын пір онуайуа ауылары, хадыл планпедврerv. Пирвлген тексттв кизекти таллап чоохтиры.

ГРАММАТИКА

МОРФОЛОГИЯ. ОРТА ПАЗАРЫ.ИПТІГ ЧООХТАНАРЫ

Адалыс

L Адалыстауар 5-хі класста ирткенвн хатиры. Адалыстыу тартылыи формазы. Тартылгы форманыу сырай хозымнары. Тартылыи формада турчатхан адалыстарныу хубулызы (тартылыи хубулыс). Пасха твллердеуковрген сјстернбу тартылыи формазы паза хубулызы. Тартылыи формадауи сјстернв орта пазары.

Адалыстарныу сказуемай формазы. Аныу хубулызы. Адалыстарныу текст педврervнде араласчатханы.

II. Адалыстарныу олауай паза тартылыи хубулыстарын пасхалап пвлері. Оларнау чоохта орта тузаланары.

III. Чон алнында тутчатхан чоохты аймах сфераларда тузаланары.

Пвдврвс

I. 5-хв класста пвдврвстеуер ирткенвн тиксв хатиры. Хадыл пвдврвстер, оларныу тузалары паза орта пазары.

Пвдврвстернбу тузалары хоостыракјрвмнері: качестволыи, теелвствг, тартылыи.

Пвдврвстернбу текст педврervнде араласчатханы.

II. Пвдврвстернбу толдыра нимес формадын, тиунестврвс паза тыыдыс формаларын орта тузалан пвлerv.

Чоохта чагыш паза гогыр тузалыг тдд1 рютсрнец тузалан п1нер1.

III. Чир-чайаанны хоости пазары. Пасчау тексттеу чир-чайаанны хоостапчатхан кизектербн таллап чоохтиры. Хоостауы чир-чайаанны сомниры.

Числительнай

I. Числительнайларны пастаулыи класста егрнгенбн хатиры.

Числительнай — чоох чардыы. Числительнайныу чоохтауы тузаы.

Числительнайларныу тузаы хоостыра п1лбктерб: сан, изертбс, чыылыс, часгыннас, п1ліс, унах. Олауай паза хадыл (п1р1ккен хадыл, палуал ыстыи хадыл) числительнайлар. Числительнайларныу текст педбрербнде араласчатханы.

Предмет тузалыи числительнайлар, оларныу хубу лызы.

II. Числительнайларны тузалары хоостыра пасхалап, оларнау орта тузалан пвлер1. Числительнайларны орта пас пвлер1.

III. Чонга айланыс, аныу п1д1з1, т1л ондайлары, Санныг текстт1 чоохтап п1лер1.

Местоимение

I. Местоимение — чоох чардыгы. Аныг чоохтагы тузаы, Местоимениелерн1у тузаы хоостыра п1ліктер1. Местоимениелерн1у хубулызы. Местоимениелерн1у текст п1д1рер1нде араласчатханы.

Местоимениелерн1 орта пазары. Местоимениелерн1у п1рге, алынча паза дефис пастыра пазылчатханы. Местоимениелерн1г падеж хозымнарын орта пазары.

II. Чоохтагларны паза текстт1г чардыхтарын палгалыстырарында местоимениелернег орта тузалан п1лер1.

III. Сагын таап алган иаза полталыг хоосча чоох; аныг п1д1з1, пос оудайлары.

Ид1ліс

Ирткен1н хатиры.

Хадыл ид1лістер, оларныгп1д1з1, орта пазары.

Ид1ліст1у к1п хатаглыг формаы, аныг п1д1з1, орта пазары.

Ид1ліст1г залогтары, оларны п1д1рчег хозымнар. Залог хозымнарын орта пазары.

Ид1ліст1у хубулчатхан формалары (наклонение: изъявительнай, к1стехег, сослагательнай, молчастыг, хыныстыи), оларныг п1д1з1, сырайча паза санча хубулызы. Изъявительнай наклонениен1у тус формалары, оларныгп1д1з1, хубулызы, орта пазары.

Ид1ліст1г текст п1д1рер1нде араласчатханы.

I. Ид1ліст1у тус формаларынау чоохта тузалан п1лер1. Ид1ліст1г хубулчатхан формаларынаг текстте орта тузалан п1лср1.

III. Искен н1ме хоосгыра чоох пазары, аныу п1д1з1, т1л ондайлары. Пир1лген текстт1, матырларныу сырайларын алыстырып, чоохтиры.

СИНТАКСИС

I. Т1й членнерн1 палгалыстырчаг ондайлар. Т1й членнерн1 таныгларнаг чарары. Союзтыг хадыл чоохтаглар. Текст, аныг темаы паза **ЖН** сауызы.

- II. Төөй членниг чоохтагларны орта пүдирері. Оларнаң текстте орта тузаланып, таныгларны орта туриызары.
- III. Көрген паза искен ниме хоостыра чоох пазары, аныупүдізі, тіл оңдайлары. Пирілген текстке, план пүдиріп, матырларның сырайларын алыстырып, чоохтиры. Таныгларны үннең орта көзидіп, чоохта орта чарары.

ТІЛ ПАЗА КУЛЬТУРА

- I. Хакас тілінең кибірли чоохтанары, тілнің тархынынаңтанызары.
- II. Чоохтагларны орта пүдирері, хыгырары. Аймах- пасха чоохтагларда тілні сіліг, иптіг итчеткен оңдайларны таап, үзүрері.
- III. Пирілгентекстке план пүдиріп, матырларның сырайларын алыстырып чоохтиры.

7-хb класс

ХАКАС ТІЛІ — ТЕРК ТІЛЛЕРНИҮ ЖМЕЗІНДЕ ИРТКЕНВН ХАТИРЫ

Иділістіу грамматика категориялары.

Публицистика стили, аның жанрлары, тіл оңдайлары.

ГРАММАТИКА

МОРФОЛОГИЯ. ОРТА ПАЗАРЫ. ИПТИГ ЧООХТАНАРЫ

Причастие

- I. Иділістеңер 5, 6 класстарда алуан пілістерні хатиры.
Причастие — иділістің хубулбинчатхан формази. Причастиенің иділіске паза пілдіріске төөй сарилары. Причастиеніу чоохтаудағы тузази, аның текст пүдирерінде араласчатханы. Причастие кизектері, оларны таныуларнаң чарары. Причастиенің тус формалары, оларның пүдізі паза орта пазары.
Предмет тузалыг причастиелер, оларның падежче, санча, сырайча хубулызы.
- II. Причаслиелерні пілдірістердең паза иділістердең пасхалап пілері. Причастиелернең паза причастие кизектерінең чоохта орта тузаланары.
- III. Кізінің тастындағы көрімін чарыдары: тексттің пүдізі, тіл оңдайлары, ол санда сомны чарыдарға киректелчеткен сөстер. Кізініу тастындағы көрімін сомнапчатхан текстті чоохтап пілері, аны кизекти таллап чоохтиры

Деепричастие

- I. Иділістеңер 5, 6 класста алған пілістерні хатиры.
Деепричастие — иділістің хубулбинчатхан формази.
Деепричастиенің чоохтаудағы тузази, аның текст пүдирерінде араласчатханы.
Деепричастие кизектері, оларны таныгларнаң чарары.

- II. Деепричастие кизектиг чоохтагларны пүдир пілері.
- III. Хоосча чоох.

Наречие

I. Наречие — чоох чардыгы. Наречиеніу чоохтагдагы тузазы, аның текст пүдирерінде араласчатханы. Пүтпеен паза пүткен наречиелер.

Наречиелернің тузазы хоостыра пөліктері.

II. Наречиелерні орта пас пілері. Чоохта чағын паза тоғыр тузалыг наречиелернең тузаланары. Наречиелерні пілдірістердең пасхалап пілері.

III. Действиелерні чарыдары: пүдізі, тіл ондайлары. Действиее чарыдылған текстті чоохтиры.

ПОЛЫЗЫҒЛЫҒ ЧООХ ЧАРДЫХТАРЫ.

ИПТИГ ЧООХТАНАРЫ

Послелог

I. Послелог — полызығлыг чоох чардыгы: послелогтың чоохтагдагы тузазы, текст пүдирерінде араласчатханы. Јөн паза тартылғы послелогтар. Послелогтарның пүтчеткен оудайлары. Послелогтарның падежтернең устапчатханы.

II. Послелогтарны падежтернең орта палғалыстыр пілері. Чоохта сауыс хоостыра пасха-пасха послелогтарнаң тузаланары.

III. Хығырған нимені пос адынаң (1-гы сырайдаң) чоохтиры.

Союз

I. Союз — полызышылыг чоох чардыгы. Союзтарның чоохтаудауы тузазы, аның текст пүдирерінде араласчатханы. Тиңни паза теести союзтар. Союз сөстері. Тиңни союзтарның олаңай паза хадыл чоохтагларда киректелчеткені, теести союзтарның — хадыл чоохтагда.

II. Союзтыг чоохтауларны орта хышыр пілері. Чағын тузалыг союзтарнаң чоохта тузалан пілері.

III. Талазыг апарып пілері, аның тіл ондайлары.

Кизегес

I. Кизегес — полызышылыг чоох чардыгы. Кизегестің чоохтагдагы тузазы, аның текст пүдирерінде араласчатханы. Кизегестернің пөліктері. Орта пазары.

II. Чоохта кизегестернең тузаланып, кізінің сағызын, көңнінөтіре чоохтан пілері. Кизегестіг чоохтауларны орта хышырары.

III. Пирілген полта хоостыра чоох пүдирері.

Модальной сөс тер

I. Модальной сөстердеңер оңнағ, оларның чоохтагдагы тузазы, аның текст пүдирерінде араласчатханы. Орта пазары.

II. Чоохта модальной сөстернең тузаланып, кізінің сашызын, көңнінөтіре чоохтап пілері. Чоохтауларны орта хышырары.

III. Пирілген план хоостыра чоох пүдирері.

Междометие. Табыстарға көкчеткен сөстер

- I. Междометие — чоох чардышы, аның чоохтагдағы тузаы.
Табыстарға көкчеткен сөстер, оларны междометиелердең пасхалиры.
Междометиелерні орта паза танышларнаң ча рары.
- II. Междометиеліг чоохташларны өтіре хығырары.
- III. Вкі кізінің чооғын пүдірері.

СИНТАКСИС

- I. Олаңай чоохтау. Төй членніг чоохташлар. Чара турчатхан членніг олаңай чоохташлар. Хадыл чоохтағлар. Көні чоох паза ікі кізінің чоошы.
- II. Чоохтағларны өтіре хығырары.
- III. Ікі кізінің чооғын пүдірері, орта хышырары.

ТЕКСТ

- I. Текст, аның пүдізі паза чардыхтары. Абзаң.
- II. Чоохтағларны өтіре хышырары. Текстті ал-алынча чоохтағлардаң пасхалиры. Текстті ал-алынча чардыхтарға чарары.
- III. Хоос литературадаң ал-алынча тексттерні чарары.

ТІЛ ПАЗА КУЛЬТУРА

- I. Хакас тілінең кибірли чоохтанары, литературнай тіл паза диалекттер.
- II. Аймах-пасха чоохташларны орта, иптіг чоохтиры паза хығырары.
- III. Хоос литературадаң алынча диалекттернең пазылған кизектер табары, оларны чарыдары.

ИРТКЕНІН ТИКСІ ХАТИРЫ

ПРЕДМЕТТІ ҮГРЕНЕРІНЕ, ЧООХ АЛҒЫДАРЫНА, ПРОЕКТНАЙ ТОҒЫСТАР ТОЛДЫРАРЫНА ХОЗА КӨРІЛГЕН ЧАСТАР

Проекттернің темалары: «Хакас тілінең сыхчатхан газета», «Хакасияның саблығ кізілері», «Соян-Сус ГЭС — Хакасияныу сабланызы», «Рубайлср», «Хакас писательлері», «Хакасияныу тархынынау палғалыстығ чирлер», «Хакасияныу чаачыларына чарыдылған хумартхы тастар», «Хакас тілініу пілігхізі» паза аннау даа пасхалары (үгретчінің көргенінеу).

8-хб класс (34 ч)
ХАКАС ТІЛВ — ТИЛЕКЕЙДЕГІ ТІЛЛЕРНІҢ АРАЗЫНДА
ИРТКЕНІН ХАТИРЫ
СИНТАКСИС. ТАНЫҒ ТУРҒЫЗАРЫ. ИПТІГ ЧООХТАНАРЫ
Сөс пврбгбзв

I, 5-хі класста сөс пірігізінеуер алған пілістерні хатиры. Сөстерні палғалыстырчау оудайлар: примыкание, тартылғы, согласование, управление.

Сјс пірігістерініу өөн көрімнері.

II. Сөс пірігістерінің палғалысчатхан оңдайларын пілерге. Аймах-пасха сөс пірігістерін пүдір пілері. Өөн паза чарыдығлығ сөстерні пасхалап пілері.

Олауай чоохтағ

I. Чоохтағдаңар ирткенін хатиры. Чоохтағныу тузазы, грамматической өөні. Сөстернің чоохтағдағы изерізі. Олаңай чоохтағүні. Чоохтағда сағыс хоостыра өнетін хайығлығ сөстер (логической ударение).

II. Сағыс хоостыра кирек сөстерніүннең көзідіп, чоохтағларныөтіг хығыр пілері.

III. Архитектура памятниктері хоостыра текст пүдірері, аның пүдізі, тіл оудайлары.

ІКІ ӨӨН ЧЛЕННІГ ОЛАҢАЙ ЧООХТАҒ

Чоохтауның өөн членнері

I. Өөні членнердеңер пілістерні хатиры.

Подлежащайның пілдірілчеткен оңдайлары. Сказуемай, аның көрімнсірі. Сказуемайның пілдірілчеткен оңдайлары. Подлежащайнаң сказуемайның аразында тире турызары.

II. Подлежащайнаң сказуемайның аразында тиреліг чоохтауларны үннең орта хығыр пілері. Подлежащайны пасха-пасха сказуемайларнаң палғалыстыр пілері.

III. Кічіг чир-суудаңар публицистика стилинең сочинение пазары.

Чоохтауның вквнхв орынныи членнері

I. Ікінхі орынныи членнердеңер пілістерні хатиры. Ікінхі орынныи членнернің көрімнері. Толдырыи. Чарытхы. Приложсние — чарытхының көрімі, аны таныларнаң чарары. Обстоятельство, аның тузазы хоостыра көрімнері.

Тиңнестіріг кизектері, оларның хыриндағы танышлар.

II. Приложснислсрні паза тиңнестіріг кизектерін танышларнаң чар пілері.

III. Чон алнындағы чоох. Кічіг чир-суунаңар чон алнында чоох тут пілері.

Пір өөн членннг олауай чоохтаулар

I. Пір өөн членннг чоохтауларның көрімнері. Сказуемай чардыхтығ чоохтаулар: сырайы іле көзіділген, сырайы іле көзіділбеен, сырайы көзіділбеен, сырайы тиксі көзіділген. Подлежащай чардыхтығ (адалыстығ) чоохтағлар.

Пір паза ікі өөн членннг чоохтағларның тузазы хоостыра төөй полчатханы, оларның текст пүдірерінде араласчатханы.

II. Чоохта тӱбӱ тузалыг пӱр паза икӱ ӱбӱн членниг чоохтауларнаң тузалан пӱлерӱ.
Адалыстыг чоохтауларнаң тусты паза орынны таныхтап пӱлерӱ.

III. Пӱс темаа чоох пӱдӱрерӱ.

Толдыра нимес чоохтаулар

I. Толдыра нимес чоохтауларданар оңнағ.

Толдыра нимес чоохтауларныӱ икӱ кӱзинӱ чооуында паза хадыл чоохтауларда киректелчеткенӱ.

II. Икӱ паза кӱбӱ кӱзинӱ чооғында толдыра нимес чоохтауларнаң тузалан пӱлерӱ.

III. Икӱ кӱзинӱ чооғын пӱдӱрерӱ.

Чоохтауныу тӱбӱ членнерӱ

I. Чоохтауныӱ тӱбӱ членнерӱн хатеры. Союзтарнаң паза ӱннең палғалысчатхан тӱбӱ членнер. Тӱбӱ паза тӱбӱ нимес чарытхылар. Тӱбӱ членнерӱ запятойнаң чарары.

Тӱбӱ членнерӱ тиксӱ адапчатхан сӱстер, оларныӱ хыриндағ ы таныулар.

II. Тӱбӱ членнерӱ тиксӱ адапчатхан сӱстиг чоохтауларны орта хыуыр пӱлерӱ.

III. Хоос произведение хоостыра таластыгӱзӱриг идерӱ.

Айланыс. Кирилген паза суғылған пӱдӱрӱстер

Междометиелӱг чоохтаулар

I. Айланыстанар пӱлистерӱн хатеры. Тараңхай айланыс.

Кирилген пӱдӱрӱстер, оларныӱ тузазы хоостыра кӱримнерӱ. Суғылған пӱдӱрӱстер (сууылыстар), оларныӱ тӱлдегӱ тузазы. Междометиелӱг чоохтаулар.

Айланыстарны, кирилген паза суғылған пӱдӱрӱстерӱн танығларнаң чарары. Междометиелӱг чоохтаулардағы таныулар. Чарчатхан паза пӱлчеткен танығлар.

Айланыстарныӱ, кирилген паза сууылған пӱдӱрӱстерӱн тексте киректелчеткенӱ, оларныу тузазы.

II. Айланыстыг, кирилген паза сууылған пӱдӱрӱстиг чоохтауларны орта хыуыр пӱлерӱ. Тӱбӱ тузалыг кирилген пӱдӱрӱстернең тузалан пӱлерӱ. Кирилген пӱдӱрӱстер пользиинӱ чоохтауларны паза тексттӱң чардыхтарын палуалыстыр пӱлерӱ.

III. Халых чуртастың сурушларынха чон алнында чоох тудары.

Чоохтауныу икӱнчӱ орынны членнерӱн чара турызы

I. Чара турыстанар оңнағ. Чара турчатхан чарытхы паза приложение. Чара турчатхан обстоятельстволар, толдырығлар.

Чара турчатхан икӱнчӱ орынны членнерӱн пӱлчеткен танығлар.

II. Чара турчатхан икӱнчӱ орынны членниг чоохтауларны орта хығыр пӱлерӱ. Чара турчатхан икӱнчӱ орынны членнернең чоохта тузалан пӱлерӱ.

III. Кӱзинӱ паалапчатханы — тексттӱң кӱрӱмӱ; аныӱ пӱдӱзи, тӱл ондайлары.

Кӱнӱ паза тогыртын чоох

I. Кӱнӱ чоохтаулар паза икӱ кӱзинӱ чооғынаңар пӱлистерӱн хатеры. Пасха кӱзинӱ чооуын искӱрхеу ондайлар.

Көні чоох істіндегі авторныу сөстері. Көні чоохтағы танығлар. Тоғыртын чоох. Цитата, аның хыриндағы та нығлар. Көні чоохтың текст пүдірерінде араласчатханы.

- II. Көні чоохта авторның сөстерін орта хышыр пілері. Көні чоохты тошыртын чоохнаң алыстыр пілері.
- III. Ікі таныс кізінің омазын тиңнестірері. Андау тексттің пүдізінің пос ондайы.

Чоох

- I. Чоохтың көрімнері. Чоохтың стильлері. Публицистика стильінің жанрлары, оларның пүдізі паза тіл ондайлары. Репортаж. Статья. Очерк.
- II. Аймах-пасха стильнең пазылған чоохтарнаң тоғынары. Репортаж, статья, очерктерні пасхалиры.
- III. Публицистика стильінең пазылған чоох пазары. Пірее нимеденер репортаж алай очерк пазары.

8 КЛАССТА ИРТКЕНВН ХАТИРЫ ПРЕДМЕТТІ ҮТРЕНЕРІНЕ, ЧООХ АЛҒЫДАРЫНА, ПРОЕКТНАЙ ТОҒЫСТАР ТОЛДЫРАРЫНА ХОЗА КӨРІЛГЕН ЧАСТАР

Проекттернің темалары:

«Чонның сөспектері», «Хай паза хайчылар», «Айтыс — тахпахчыларның мариин», «Чонның алыптығ нымахтары», «Мин журналист поларбын», «Миніңчирімнің саблығ чаачылары», «М. И. Борғојков — саблыи хакас тілчі» паза аннаң даа пасхалары (үғретчінің көргенінең).

9-хы класс (34 ч)

ТУРК ТІЛЛЕРІ — ТИЛЕКЕЙДЕ 5-8 КЛАССТАРДА ИРТКЕНІН ХАТИРЫ

Тексттің стильін үзүрері. АНЫҮ чардыхтарының палғалысчатхан оудайлары.

ХАДЫЛ ЧООХТАҒ. ИПТИГ ЧООХТАНАРЫ

Хадыл чоохтағ

Союзтығ паза союз чоохтағлар.

Тиуни палуалыстығ хадыл чоохтау

I. Тиңни хадыл чоохтағ, аның пос оудайлары. Тиңни хадыл чоохтағның чардыхтарын палғалыстырчатхан союзтар паза частицалар.

Тиңни хадыл чоохтағларның чардыхтарын чарчатхан танығлар. Авторның танығлары.

II. Тиңни хадыл чоохтағларның саринаң орта көзіт пілері.

III. Хоос произведение, спектакльға үндезіг.

Теести палғалыстығ хадыл чоохтағ

I. Теести хадыл чоохтағ, аның пос ондайлары. ЈН Паза хоза чоохтағлар. Јөн паза хоза чоохтағларны палғалыстырчаң ондайлар. Хоза чоохтағның турчатхан орны. ЈН Паза хоза чоохтағларны танығнаң чарары. Хоза чоохтағларның көрімнері. Көп хоза чоохтағлығы теести хадыл чоохтағлар, олардағы танығлар.

Төөй тузалығ теести хадыл чоохтағлар, оларның текст пүдірерінде араласчатханы.

II. Чоохта чара турчатхан ікінхі орынның членніг олаңай чоохтауларнаң паза теести хадыл чоохтағларнаң орта тузалан пілері, оларны пасхалап пілері.

III. Тіл сурығларында искіріг ит полары. Тоғысха кирск пічіктерні (автобиография, чарлағ, сурыныс пічии, искіріг иічии) пас пілері.

Союз чох хадыл чоохтағ

I. Союз чох хадыл чоохтағ, айбу пос ондайлары. Союз чох хадыл чоохтағның чардыхтарының сағыс хоостыра удур-төдір теелізі. Союз чох хадыл чоохтағның чардыхтарын чарчатхан танығлар.

Союз чох хадыл чоохтағның текст пүдірерінде араласчатханы.

II. Союз чох хадыл чоохтағның чардыхтарын үннеу орта читір пілері. Төөй тузалығ союзтығ паза союз чох хадыл чоохтауларнау тузалан пілері.

III. Тіл сурығларына чарыдылған статьяха реферат.

Араластығ хадыл чоохтағ

I. Араластығ хадыл чоохтағларның пүдізі, оларда танығлар турғызары.

II. Араластығ хадыл чоохтағларнаң чоохта тузалан пілері.

III. Тіл сурығларына чарыдылған статьяха конспект идері.

ТІЛДЕҢЕР ТИКСІ ПІЛІСТЕР

I. Тілніу чон чуртазындағы тузазы. Тілніңөзізі. Хакас тілінің орыс тілінең палғалызы.

Хакас литература тілі, аның диалекттері паза стильлері. Хакас тілінің пайы, сілии, өтии.

Хакас тілі — хакас чонының тілі, Хакас республиканыу хазна тілі. Хакас тілі — түрк тілдерінің пірсі. Хакас тілі тилекей тілдернің аразында. Хакас пічии, аның тархыны.

Хакас тілінеңер наука, аның чардыхтары. Саблыу хакас тілхілері.

ЛЕКСИКАДАҢ, ФОНЕТИКАДАҢ, ГРАММАТИКАДАҢ, ОРТА ПАЗАРЫНАҢ., ИПТІГ ЧООХТАҢ АЛҒАН ПІЛІСТЕРНІ ПІР ТИКСІ ХАТИРЫ

Тексттің пілдіріглерінеңер, палғалыстығ чоохтың темазынаңар паза өөн сағызынаңар, тексттің чардыхтарын палғалыстырчаң ондайлардаңар, чарыдыдаңар, үзүрігденер, тіл стильлерінеңер пілістерні пір синге ағылары.

Халых чуртас, кибір, литература темаларында публицистика ондайлығ сочинение иазары.

Тархын паза хоос произведение темаларынха искіріг алай реферат тимнирі.

«ХАКАС ТІЛІ» ПРЕДМЕТТІ ҰГРЕНГЕНІНІҢ САЛТАРЛАРЫ

(Планируемые результаты изучения учебного предмета)

5-хи класс тоочатса, олианнар мындаи салтарлариа чидерге киректер:

хышырарынха паза үннендиреринхе:

- текстті, истіп, аны оңнирға, ағаа ат пирерге, тексттіңөөн сағызын табарға паза текстті чоохтап поларға;
- хығырған текстті килістіре үннең, орта пазымнар идіп, чоохтап поларға;
- текстті сағыс хоостыра чардыхтарға чарып пілерге;
- хығырған текстке план пүдір пілерге;
- үгретчинің, хада үгретченнернің паза чоохтасчатхан кизілернің чооғын истерге паза оңнирға;

чоохтанарынха паза назарынха:

- пирілген тема паза ситуация хоостыра ікі кизінің чоошын пүдір пілерге;
- улуи нимес чоохты көрбин, сурышлар, план, пирілген төстег сөстері, сөс пбрбгбстерб хоостыра чоохтап пілерге;
- пірее кизідеңер, ииме-ноодаңар (аң-хустардаңар, маллардаңар, өзімнердеңер, чир-чайааннаңар паза даа пасх.) хоости чоохтап поларға паза сочинение пас поларға;

- көргсн хоостар, аудио-, видео- фильмнер хоостыра сурығларға нандырып пілерге;
- улуғ нимес чоохты толдыразынаң алай хысхахахти чоохтирға; хайдағ-да текст хоостыра наа текст пүдір пілерге;
- чоох ситуациязы, пирілген тема, хоос, фильм, полталығ хоостар хоостыра чоохтағлар, улуг нимес чоох пазып паза паспин педіерге, чоохтың темазын паза јјн сағызын таап полариа
- чарыдығлығ, искірігліг, паалашлыч тексттерні пасхалирға паза оларны пүдір пілерге;

фонетикаха наза графикаха:

- хакас тілінің тапсағлығ пүдізініңөөн законын — сингармонизмні (тапсаиларның төйилелчеткенін) — оңнирға;
- букваны паза тапсағны пасхалирға;
- сөстерні тапсағлығ пүдізі хоостыра үзүріп пілсрге;
- сөстіктернең тоғынчатса, алфавитнең пос тузалан пілерге;

орта адирынха:

- чоохта хакас тілінің орта адирынха сиинеріне төстеніп, оларнаң тузалан пілерге;

тілніу сөстіг пайынха:

- аймах-пасха сөстіктернең (синонимср, омонимнер, антонимнер иаза хакас-орыс, орыс-хакас)тошынып пілерге;
- сөстің тузазын сөстік пользыианаң сизінерге;
- сөстің пір паза көп тузалығ полчатханын, көні алай көні иимес тузада киректелчеткенін оңнирға;
- сөсті тузазы хоостыра үзүр пілерге;

сөс пүдірізінхе паза сөс пүдізінхе:

- сөс пүдірчеңөөн оңдайларны (хозммнар пользыианаң, сөстер пірігіп паза палғалызып, сөстің тапсағлары алызып, конверсия паза аббревиатура оңдайлар пользыианаң) пілерге паза сөстің хайдабу оңдайнаң пүткенін танируа;

- сөстерні хозымнар хоостыра чардыхтарға чар поларға, үзүрерге;

морфологияха:

- программа хоостыра үгренилген чоох чардыхтарын оларның морфология пілдіріглері хоостыра пасхалап пілерге;

- үгренилген чоох чардыхтарының морфология пілдіріглерін паза оларның чоохтауда хайдаг член полчатханын пілерге;

- үгренилген чоох чардыхтарының морфология формаларын пүдір поларуа;

- үгренилген чоох чардыхтарын морфология саринаңүзүр поларуа:

синтаксисче:

-сөс пірігізін паза чоохтауны пасхалируа; управление паза примыкание палуалыстарны сизінерге;

- чоохгауларның пөгіні паза үн хоостыра көрімнерін пасхалируа;

- өөн паза ікінхі орынның членнерні табаруа

- тараңхай паза тараңхай нимес чоохтауларны пасхалирға;

- төөй членніг, айланысты чоохтауларны танирға;

-чоохтауны: сиитаксис саринаңүзүрерге;

орта пазарында:

-үгренилген орфограммаларны сөстерде таап пілерге;

- орфография алхаастарын, таап, түзет пілерге;

- у, ү гласнайларны сөстің төстігінде орта пазып пілерге;

- гласнайларны сөстің төстігінде паза хозымында орта пазарға;

-хос согласнайларны орта пазып пілерге;

- орыс тілінең кірген сөстерге хозым хозып пілерге;

танылар туризариында:

- чоохтау соонда турғызылчатхан таныларны чарыт пілерге;

- айланыстарны таныларнаң орта чарарға;

-үгренилген правилорлар хоостыра таныларны туриыс пілерге.

6-хы класс тоосчатса, үгренилген мындаи салтарларуа чидерге киректер:

үннендірерінде паза хыыларында:

- аудиоа пазылған текстті истүп, ағаа ат пирерге, аныу јјн сағызын табарға паза тексттегі сөстернің тузаларын чарыт пілерге;

- хығырған тексттіу өөи сағызын чоохтап поларға;

- текстті сағыс хоостыра чардыхтарға чарарға;

- хығырған текстке толдыра паза хысхахах план пүдірерге паза текстке эпиграф таап пілерге;

- книгаларнаң паза даа пасха піліс, информация алчау источниктернең (СМИ, Интернет) тоғын поларға;

- үгретчинің чоошын орта паза толдыразынау оунирға;
- чоохтанарынха паза пазарынха:*
- пирилген тема паза ситуация хоостыра диалог пүдірерге
- улуи нимес чоохты, көрбин, сурьғлар, пирилген план алай төстег сөстері, сөс пірігістері хоостыра чоохтап поларға;
- постаңар, чир-чайааннаңар, иб істіндегі иимелердеуер чоох пас поларға;
- пирилген сөстернең тuzаланып, чоох пүдіріп пілерге;
- көрген кинодауар, спектакльдаңар, радио пастыра искен нимедеуер, хығыриуан книгаданар чоох апар поларуа;
- сочинение пазарға кирек материал чыып, аны тuzалан поларға; пірее нимедеуер, хоостап, искирігліг чоох пазарға;
- хышырған книгаданарүндезіг пазарға; сочинениениң планын пүдірерге, искирігліг тскстті, пазып алай чоохтап, читірерге; чыылығныу паза кружоктыу тоғызынаңар чарыдығ пазып пілерге;
- пирилген хоос, аудиофильм, тема хоостыра (сөбіреденер, арғыстардаңар, чуртапчатхан аалданар, төреен чирінеңер, аң-хустардаңар) пазып пілерге;
- орыс тілінең пазылуан алынха чоохтағларны хакас тіліне тілбестеп поларға;
- туған-чағыннарына, хада үгренчеткеннерге пічік пас поларға;
- орта адирынха:*
- чоохта хакас тілінің орта адирынха синнерінең орта тuzаланарға;
- тілнің сөстіг пайына:*
- хакас тілінің поэзының сөстіг пайын, аның темаларға чарылчатханын (туған-чағын, ідіс-хамыс, аң- хус паза даа пасх.) пілерге;
- пасха тілдең кірген, иргілен парған паза наа сөстерні сизінерге; олаңай чоохта алай пічікте киректелчеткен сөстерні пілерге;
- тиксі тuzаланылчатхан паза тиксі тuzаланыл бинчатхан (диалект сөстерін) сөстсрні пасхалап пілерге;
- сөс пүдірізінхе паза сөс пүдізінхе:*
- наа сөстерніүгренген чоох чардыхтарын пүдірчеткен ондайлар пользыинаң пүдірерге;
- үгренген чоох чардыхтарына кірчеткен сөстерні пүдізі паза пүдірізі хоостыра үзүріп пілерге;
- морфологияха:*
- пос алынха паза пользығылығ чоох чардыхтарын таап пілерге;
- үгренілген чоох чардыхтарының морфология формаларын пүдір поларға;
- үгренілген чоох чардыхтарын морфология саринау саринау езербп пвлерге.
- СИНТАКСИСЧЕ:*
- төөй членнернің палғалысчатхан ондайларынтаап пілерге;
- тїїи членубг чоохташларны ен хоостыра. орта читірерге; төөй паза төөй нимсс чарытхыларны пасхалирга; пөгіні паза үн хоостыра көрімнерін пасхалируа;
- хадыл чоохташларның чардыхтарын танығнаң чарарға;
- орта пазарынха:*

- хадыл сөстерні орта пас пілерге;
- падежтернің, таргылшы форманың хозымнарын орта пазарға;
- хос согласнайларны орта пазып пілерге;
- сөстерні дефис пастыра пазап пілерге;
- пасха тілдең кірген сөстерге хозымнар хозып пілерге паза оларны орта пазарға;

танышлар турғызарынха:

- тәй членнің чоохтағларда танышлар турғызарын чарыдарға;
- тоғыр тузалығ союзтығ хадыл чоохтағларда танышларның турғызылчатханын пілерге;
- тәй членнің чоохтағларның хоостыра орта хығырарға.

7-хб класс тоосчатса, үгрехілер мындаи салтарлариа чидерге киректер:

үннендірерінхе паза хышырарынха:

- чоохтанчатхан кізінің чоошының пәгінін паза ноға чоох апарчатханын сизінерге;
- хоос литература, үгрехі, наука тексттерін, истіп, оңарариа, оларның өән паза өән нимес саузын сизінерге;
- текстті сағыс хоостыра чардыхтарға чар полариа, оларның палғалыстарын сизінерге;
- аймах-пасха стильнең пазылған паза жанрларнаң алылған тексттерні тиңестіерге; чоохтың пүдізін сизінерге;
- үгретчіннің чооғын паза хығырылчатхан текстті оңнириа паза оларның өән сағызын табарға;

чоохтанарынха паза пазарынха:

- пір квзбнбу чооғын, хоостап, пүдіріп пілерге (хайдау-да орынны, школа кружогын, памятникті, тура істән чарыдарға);
- ирткен күннеңер пір кізінің чооғын пүдіерге, искіерге;
- ікі кізінің чооғын кибирили, сурығ пиріп (хати сурыи пиріп, ікінхілеп, чараспин, чаразып), талазығ апарып (пос көрген ииме хоостыра, хығырған книга хоостыра, тема алай хоос хоостыра) пілері;
- ибіркі чир-чайаанны хоостап пасхан текстті, пазып паза паспин, толдыра, хысхахахти чоохтап пілерге; матырның омазын чарыдарға, тиңестіерге;
- тура істін, чайаанны, хайдағ-да орынны, тоғысты хоос алай көрген хоостыра чарыдып, сочинение пазарға;
- чайы тынағданар экскурсия чөргенінеңер, улушларға полыханынаңар, чир-чайаанны хайраллир тоғыс апарғанынаңар, спорттанар паза даа пасха темаларға сочинение пазарға;
- үгрехген грамматика темалары хоостыра нандырыи пирерге, грамматика оңнағларын тиңестіерге;

орта адирынха:

- чоохта хакас тілінің орта адирынха синнерінең орта тузаланарға;

тілнің сөстіг пайынха:

- тиксб тузаланылчатхан паза тиксі тузаланылбинчатхан (диалект сөстерін) сөстерні пасхалирға, тілнің поэзының сөстіг пайын паза пасха тілдең кірген сөстерні пасхалирға;

- ікі тілліг сөстіктернең тузалан поларға;
- тілнің фразеологиязының пос оудайлыи полчатханын пілерге;
сөс пүдірізінхе паза сөс пүдізінхе:
- наречиелерні паза деепричастислерні пүдізі паза пүдірізі хоостыра үзүрерге;
- үгренилген чоох чардыхтарын пүдірхеу ондайларнаң тузаланып, наа сөстер пүдірерге;
морфологияха:
- иділістің хубулчатхан паза хубулбинчатхан формаларын пасхалириа;
- пос алынха паза полызышылы чоох чардыхтарын пасхалириа;
- үгренилген чоох чардыхтарының морфология формаларын пүдір поларға;
- үгренилген чоох чардыхтарын морфология саринаңүзүріп пілерге;
синтаксисче:
- чоохтауныңоон членнерін танириа, олаңай иаза хадыл чоохтауларны пасхалап пілерге;
- төөй членніг чоохтауларның тузазын оңнириа;
- сөстернің чоохтағдауы изерізін пілерге (сөстернің қјнб паза көні нимес изерізі);
орта пазарынха:
- пічікте хакас литература тілінің орта пазарынча синнерінен тузаланарға;
- үгренилген орфограммаларны таап полариа;
- наречиелернің, кизегестернің, иділістернің орта пазарын пблерге;
танышлар туриызарынха:
- пічікте хакас литература тілінің танығлар турғызар синнерінең тузалан поларға;
- төөй паза чара турчатхан членніг чоохтағларда танығларны орта турғызарға;
- че, тізең союзтығ хадыл чоохтауларда танышларның туриызылчатханын пілерге;
- көні чоохтыи чоохтауларда танығлар турғызарға;
- үгренилген темаларха саба турғызылған танығларны түзедерге.

8-хб класс тоосчатса, үгренилгер мындаи салтарлариа чидерге киректер:

үннендірерінхе паза хышырарынха:

- хоос литература, наука, үгредіг паза даа пасха тексттерні истіп, нимеденер чоох парчатханын оңнирға, тексттің саыс хоостыра чардыхтарын паза ол чардыхтарның палуалызын табариа;
- аймах-ипсха жанрлардаң алынған тексттерні аймах-пасха пөгіннең хығырарға (үгредіг, тексттең танызар, пааллап паза ан. пасх.), хығырхаң ондайларны тилідерге;
- хышырған тексттерде кирек үгредіг материалын табариа;
- книганаң паза пасха даа источниктернең тошынар чахсы көнігістіг полариа;

чоохтанарынха паза пазарынха:

- постың чооғын текст алай чоох ситуациязы хоостыра пүдир поларға; пір паза ікі кізінің чооғын аймах чоох стили полызииан пүдирерге;

- хоос, диафильм, телефильм хоостыра пирілген сурышларға, сағын полчатханын көзидіп, толдыра нандырығ пирерге;

- чоохтың прай пүдізін санға алып, хайдау-да пирілген темаа чоох пүдирерге;

- хоос литературадаң, статьядаң алылуан пірее үзікті хакас тілінең орыс тіліне, орыс тілінең хакас тіліне тілбестеп пілерге (700-900 таны);

- тексттің өөн сауызын, темазын табаруа, агаа ат пирерге; текст хоостыра сурығлар турғызаруа паза оларуа нандырарға;

- пічік, заявление, автобиография пас поларға;

фонетикаха:

- сөстерні тапсағлығ пүдізі хоостыра үзүрерге;

орта адирынха:

- чоохта хакас тілінің орта адирынча синнерін орта тузаланарға;

тілнің сөстіг пайынңх паза фразеологияха:

- фразеологизмнернең орта, тузаларына килістіре тузаланып пілерге;

- фразеология сөстігінең тузаланаруа;

сөс пүдірізінхе паза сөс пүдізінхе:

- сөстерні пүдізі паза пүдірізі хоостыра үзүрерге;

- сөстің пүдірізін паза сөстің хубулызын пасхалируа;

Морфологияха

- чоох чардыхтарын пасхалируа;

- полуан на чоох чардыхынаңар, аның грамматика кагегорияларынаңар, пазып паза паспин, нандырыу тимнирге;

- чоох чардыхтарыныу морфология формаларын пүдир поларуа;

- чоох чардыхтарын морфология саринаңүзүрерге;

синтаксисче:

- аймах-пасха сөс пірігістерін пүдир поларуа паза оларны пасхалируа;

- олаңай чоохташларның прай көрімнерін пілерге, танируа, орта тузаланарға;

- чара турчатхан членніг, кирілген, суыылган пүдірістіг, айланыстыц, төй членніг олаңай чоохташларны танирға, пүдирерге;

- олаңай чоохтағларны синтаксис саринаңүзүріп пілерге;

орта пазарынха:

- пічікте хакас литература тілінің орта пазарынха сиинерінең тузаланарға;

- сөстерні орфограммалар хоостыра үзүрерге;

танылар туриызарынха:

- пічікте хакас литература тілінің танығлар турғызар сиинерінең тузалан поларға;
- чоохтағның программа хоостыра үгренілген көрімнерінде танығлар турғыс поларға;
- көні чоохтығ чоохтағларда танығлар турғызарға;
- чоохтағларны танышлар хоостыра үзүрерге.

9-хы классты тоосчатса, үгренхілер мындаи салтарлариа чидерге киректер:

үннендірерінхе паза хыиыарынха:

- чоохтыу сағыс хоостыра чардыхтарын паза ол чардыхтарның палғалызын сизінерге паза табарға;
- аймах-пасха стильнең пазылған тексттерні пасхалирға, тиунестірерге;
- хығырған тексттерде кирек үгредіг материалын табарға;
- книганаң паза пасха даа источниктернең тоғынар оңдайларны пілері паза тоғын полар көнігістіг поларға;

чоохтанарынха паза пазарынха:

- постың чооғын текст алай чоох ситуациязы хоостыра пүдір поларға; пір паза ікі кізінің чооғын аймах чоох стильі полызиинан пүдірерге;

- хынуан книгадаңар, хоос произведениедеңер, хоостаңар, тоғазығлардаңар, чорых чөргенінеңер аймах-пасха пөгннің сочинение пас поларға; стенгазетаа искіріг пазариа;

- тскстбу содержаниезб, пасха-пасха чоох стильлерінің пос оңдайларын тузаланып, читірерге;

- аймах-пасха пазып толдырчаң тоғыстарны ит поларға (сочинение, изложсние, сөстіг диктант, диктант);

- хоос литературадаң, статьядаң алылғанүзіктерні хакас тілінең орыс тіліне, орыс тілінең хакас тіліне тілбестирге (900 – 1000 танығ);

- тексттіңөөн сағызын, темазын табарға, ағаа ат пирерге; текст хоостыра сурышлар турғызарға паза оларға нандырарға;

- тезистер, конспекттер ит полариа; рецензия, рефераттар пас полариа; хышыруан текстке аннотация пазарға;

фонетикаха, орта пазарынха, сөс пүдірізінхе паза сөс пүдізінхе, морфологияха, синтаксисче үзүріглер:

- сөстернің тапсағлыи пүдізі, сөс пүдірізі паза пүдізі, морфология, синтаксис, стиль саринау үзүрерге;

синтаксисче:

- олауай паза хадыл чоохтағларныу төйй паза пасха сариларын пілерге;

- хадыл чоохтағларныу чардыхтарыныу аразындағы сағыс хоостыра теелістерні табариа;

- теести хадыл чоохтағныу өөн паза хоза чардыхтарын танирға паза табарға; прай көрімнерін пілерге, танирға, орта тузаланарға; өөн паза хоза чоохтағларны палғалыстырхау оудайларны танирға, табариа паза чарыдариа;

- тиңни паза союз чох хадыл чоохтағларныу чардыхтарыныу аразындағы тузалары хоостыра теелістерні табарға, оларны пасхалирға;

-хадыл чоохтағларны синтаксис саринау үзүрерге;

- пічікте хакас литература тілініу орта пазарынха синнерінеу тузаланарға;
- сөстерде орфограммаларны табарға, оларны чарыдарға;
- орфография алхаастарын табарға паза түзедерге;
- сөстерні орфограммалар хоостыра орта пазарға наза үзүрерге;

танышлар туриызарынха:

- пічікте хакас литература тілінің танышлар туриызар синнерінеу тузаланарға;
- чоохташларда танышларны орта турғызарға; танышлар туриызарын чарыдарға;
- танышларның чоохтаудашы тузазын оунирға;
- чоохтағларны танышлар хоостыра үзүрерге.

9-хы классты тоосчатса, үгрехілер мындау салтарларға чидерге киректер:

үннендірерінхе паза хышырарынха:

- чоохтыу сағыс хоостыра чардыхтарын паза ол чардыхтарның палғалызын сизінерге паза табарға;
- аймах-пасха стильнең пазылған тексттерні пасхалирға, тиунестірерге;
- хығырған тексттерде кирек үгредіг материалын табарға;
- книганаң паза пасха даа источниктернең тоғынар оңдайларны пілері паза тоғын полар көнігістіг поларға;

чоохтанарынха паза пазарынха:

- постың чооғын текст алай чоох ситуациязы хоостыра пүдір поларға; пір паза ікі кізінің чооғын аймах чоох стильі полызиинан пүдірерге;

- хынуан книгадаңар, хоос произведениедеңер, хоостаңар, тоғазығлардаңар, чорых чөргенінеңер аймах-пасха пөгннің сочинение пас поларға; стенгазетаа искіріг пазарға;

- тскстбу содержаниезб, пасха-пасха чоох стильлерінің пос оңдайларын тузаланып, читірерге;

- аймах-пасха пазып толдырчаң тоғыстарны ит поларға (сочинение, изложсние, сөстіг диктант, диктант);

- хоос литературадаң, статьядаң алылғанүзіктерні хакас тілінең орыс тіліне, орыс тілінең хакас тіліне тілбестирге (900 – 1000 танығ);

- тексттіңөөн сағызын, темазын табарға, ағаа ат пирерге; текст хоостыра сурышлар турғызарға паза оларға нандырарға;

- тезистер, конспекттер ит поларға; рецензия, рефераттар пас поларға; хышыруан текстке аннотация пазарға;

фонетикаха, орта пазарынха, сөс пүдірізінхе паза сөс пүдізінхе, морфологияха, синтаксисче үзүріглер:

- сөстернің тапсағлыу пүдізі, сөс пүдірізі паза пүдізі, морфология, синтаксис, стиль саринау үзүрерге;

синтаксисче:

- олауай паза хадыл чоохтағларныу төйй паза пасха сариларын пілерге;

- хадыл чоохтағларныу чардыхтарыныу аразындағы сағыс хоостыра теелістерні табарға;

- теести хадыл чоохтағныу өөн паза хоза чардыхтарын танирға паза табарға; прай көрімнерін пілерге, танирға, орта тузаланарға; өөн паза хоза чоохтағларны палғалыстырғау оудайларны танирға, табарға паза чарыдарға;

- тиңни паза союз чох хадыл чоохтағларныу чардыхтарыныу аразындағы тузалары хоостыра теелістерні табарға, оларны пасхалирға;

-хадыл чоохтағларны синтаксис саринау үзүрерге;

- пічікте хакас литература тілініу орта пазарынха синнерінеу тузаланарға;

- сөстерде орфограммаларны табарға, оларны чарыдарға;

- орфография алхаастарын табарға паза түзедерге;

-сөстерні орфограммалар хоостыра орта пазарға наза үзүрерге;

танышлар туриздарынха:

- пічікте хакас литература тілінің танышлар туриздар синнерінеу тузаланарға;

- чоохташларда танығларны орта турғызарға; танығлар туриздарын чарыдарға;

- танығларның чоохтаудаы тузазын оунирға;

- чоохтағларны танышлар хоостыра үзүрерге.

Литература списоғы

1. «Хакас тблб», «Литературнай хышыры», «Хакас литературазы», «Хакас тблб паза литературазы» егредбг предметтербнхе тоуынхау программалар тимнирбнхе методика чїптерб (1-11 кл). – Аубан: Хакас книга издательствозы, 2014. – 236 с.
2. Хакас тілі. Тиксі егредіг школаныу 5 класстыу егрехілеріне учебник. – Аубан: Хакас книга изд-зы, 2014.
3. Хакас тілі. Тиксі егредіг школаныу 6 класстыу егрехілеріне учебник. – Аубан: Хакас книга изд-зы, 2014.
4. Хакас тілі. Тиксі егредіг школаныу 7 класстыу егрехілеріне учебник. – Аубан: Хакас книга изд-зы, 2014.
5. Хакас тілі. Тиксі егредіг школаныу 8 класстыу егрехілеріне учебник. – Аубан: Хакас книга изд-зы, 2014.
6. Хакас тілі. Тиксі егредіг школаныу 9 класстыу егрехілеріне учебник. – Аубан: Хакас книга изд-зы, 2014.
7. Хакас тілі. Егрехблернбу пблбстербн сыныхтахау тоуыстар. 5 классха: Тиксб егредбг организацияларыныу егретчблерге полызыуа пособие. – Аубан: Хакас книга издательствозы, 2014.
8. Хакас тілі. Егрехблернбу пблбстербн сыныхтахау тоуыстар. 6 классха: Тиксб егредбг организацияларыныу егретчблерге полызыуа пособие. – Аубан: Хакас книга издательствозы, 2014.
9. Хакас тілі. Егрехблернбу пблбстербн сыныхтахау тоуыстар. 7 классха: Тиксб егредбг организацияларыныу егретчблерге полызыуа пособие. – Аубан: Хакас книга издательствозы, 2014.
10. Хакас тілі. Егрехблернбу пблбстербн сыныхтахау тоуыстар. 8 классха: Тиксб егредбг организацияларыныу егретчблерге полызыуа пособие. – Аубан: Хакас книга издательствозы, 2014.
11. Хакас тілі. Егрехблернбу пблбстербн сыныхтахау тоуыстар. 9 классха: Тиксб егредбг организацияларыныу егретчблерге полызыуа пособие. – Аубан: Хакас книга издательствозы, 2014.

12. Хакас тілі паза литература уроктары. Алтын чынды. / Н.А. Мамышева, - Абакан: отдел изд. деят. ХРИПК и ПРО «Роса», 2003. – 100с.

**Календарно-тематическое планирование по хакасскому языку
5 класс (34 часов)**

Чет- верть	№	Тема урока	Кол-во часов	План.	Факт.
I		Школа. Школа чуртазы	4		
	1	Сан паза изертiс числительнайлар. Сырай местоимениелерi	1		
	2	Чоохтааныу јуу членнерi. Идiлiстiу тустары	1		
	3	Школа паза минiу нанхыларым	1		
	4	Хоос хоостыра чайаачы тоуыс	1		
		Иб аразындауы тоуыстар	3		
	5	Послелогтар. Iкi кiзiнiу чоохын педiрерi	1		
	6	Кизегестер. Сјс пiрiгiстерi	1		
	7	Иб аразындауы тоуыстар	1		
		Минiу аруыстарым. Миннеу тиу частылар	5		
	8	Антонимнер. Сырай местоимениелерi	1		
	9	Кјзiдiг местоимениелер	1		
	10	Тартылуы местоимениелер. Синонимнер	1		
	11	Айланыс местоимениелер. Чоохтааныу iкiнхи орынныи членнерi	1		
	12	Чарыдыи местоимениелер. Паза, анау, че, а, тiзеу союзтыи хадыл чоохтаалар	1		
		Тынау. Пос тус	4		
	13	Собственной паза нарицательнай адалыстар	1		
	14	Идiлiстiу пос тус хозымнары	1		
	15	Идiлiстiу iле нимес формазы. Алай, алай ба, тау союзтыи хадыл чоохтаалар.	1		
	16	Сыныхтаалыи тоуыс. «Тынау кеннерi»	1		
		Улуулар паза пiс	2		
	17	Адалыстарныу тартылуы формазы	1		
	18	Качестволыи, теелiстiг, тартылуы пiлдiрiстер	1		
II		Елекеннер	3		
	19	Хадыл сјстер	1		
	20	Елекеннеу алыыстиры	1		
	21	Числительнайларны хатиры	1		

		Спорт паза хазых. Хысхы паза чайшы спорт кјрјмнері	3		
	22	Пасха тјлдеу кјрген	1		
	23	Кемни? нимени? Сурышлариа нандырчатхан сјстер	1		
	24	Пу, тјгј, ол, пос, постыу, поэыма местоимениелер	1		
		Чир-чайаан паза піс. Хакас чирініу чир-чайааны	4		
	25	Узун гласнайлар. Тапсаалар алызии	1		
	26	Ниме-ноо табызына кјгјп петкен сјстер	1		
	27	Сјс пірігістерін педірері	1		
	28	Сыныхтаалыи тоуыс. ?	1		
		Хакас Республика	3		
	29	Хакас Республика	1		
	30	Хакас Республиканыу хазна танышлары	1		
	31	Хакасияда чуртапчатхан чоннар	1		
		Профессия. Сауамшы тусташы наа профессиялар	3		
	32	Аймах профессиялар	1		
	33	Іхе-пабам кем полып тоуынчалар	1		
	34	Наа профессиялар	1		

**Календарно-тематическое планирование по хакасскому языку
6 класс (34 часа)**

Чет- верть	№	Тема урока	Кол-во часов	План.	Факт.	
I		Школа чуртазы	6			
	1	Гласнайларныу гармониязы, согласнайларныу тјјйелчеткені	1			
	2	Сан паза изертіс числительнайлар	1			
	3	Чоохтаиыу јјн членнері	1			
	4	Класстаиы јунер паза чарытхы	1			
	5	Школа столовайы	1			
	6	Егренгені артых	1			
			Иб аразындаиы тоиыстарныу полысчызыбын	3		
	7	Сурышылы местоимениелер паза сурышылы кизегестер	1			
	8	Послелогтар паза полызышылы сјстер	1			
	9	Иб аразындаиы тоиыстарныу полысчызыбын	1			
			Миніу ариыстарым. Ариыстарымнау хада тынанчабыс	3		
	10	Антонимнер, синонимнер	1			
	11	Качество таныхтапчатхан пјлдірістер	1			
	12	Местоимениелер	1			
			Тынау. Интернет пастыра тіл алызары	4 +1		
	13	Пасха тілдеу кірген сјстерге хозымнар хозары	1			
14	Полчатхан паза полар тус	1				
15	Іле нимес форма	1				
16	Анау, паза союзтыи тиуни хадыл чоохтаулар	1				
17	Сыныхтаиылы тоиыс	1				
		Улуулар паза піс	2			
II	18	Кибірліг чоох, кибірли тудынары	1			
	19	Падежтер	1			
		Елекеннер	3			
	20	Елекеннер	1			
	21	Хынчатхан ас-тамах	1			
	22	Чіхеу ниме	1			
		Спорт паза хазых. Спорт кјрімнері	3			

	23	Спорт паза хазых	1		
	24	Хынчатхан спорт кјрімнері	1		
	25	Наречие	1		
		Чир-чайаан паза піс. Чыл тустары	3		
	26	Чир-чайаан паза піс	1		
	27	Чыл тустары	1		
	28	Хадыл чоохташлар	1		
		Хакас Республика	3		
	29	Хакас Республика	1		
	30	Иділістіу залог формалары	1		
	31	Олауай паза хадыл чоохташлар	1		
		Профессия таллыры	2 +1		
	32	Петкен адалыстар	1		
	33	Алай, алай ба, тау союзтыг хадыл чоохташлар	1		
	34	Сыныхташылы тоуыс	1		

**Календарно-тематическое планирование по хакасскому языку
7 класс (34 часов)**

Чет- верть	№	Тема урока	Кол-во часов	План.	Факт.
		Школа чуртазы. Книгалар аймаы. Библиотека	5		
I	1	Числительнайларныу педізі, оларны орта пазары.	1		
	2	Местоимениелерниү пјліктері.	1		
	3	Тјј членниг чоохтаулар	1		
	4	Изъявительнай наклонение. Тус хозымнары	1		
	5	Молхастыу наклонение	1		
		Чуртастыу јзені - тоуыс	4		
	6	Чјпсініс тузалыу кизегестер. Олауай чоохтаулар	1		
	7	Ікінхілес тузалыу кизегестер	1		
	8	Послелогтарнау тузаланары	1		
	9	Ирткенін пиктирі	1		
		Миніу арыыстарым. Сын ынархас	4		
	10	Иділістіу кестехеу наклонениезі	1		
	11	Чоохтауныу ікінхі орынныу членнері	1		
	12	Тиуни хадыл чоохтаулар	1		
	13	Ирткенін хатиры	1		
		Тынау. Тынанхау орыннар	5		
	14	Орыс тілінеу кірген сјстерге хозымнар хозары. Антонимнер	1		

	15	Собственной паза нарицательной адалыстар	1		
	16	Иділістіу тус формалары	1		
	17	Хадыл чоохтаулар	1		
	18	Сыныхтаулы тоуыс	1		
		Улуулар паза піс	3		
	16	Пілдіріс. Предмет тузалы пілдірістер	1		
	17	Пілдірістіу тиунестіріс синнері.	1		
	18	Синонимнер	1		
		Елекеннер	3		
	19	Причастие	1		
	20	Причастиеніу тус формалары	1		
II	21	Теести хадыл чоохтауларныу педізі	1		
		Спорт паза хазых	4		
	22	Пасха тілдеу кірген сјстерге хозымнар хозары	1		
	23	Наречиелерні тиксі хатеры	1		
	24	Причастие. Олауай паза хоза чоохтаулар	1		
	25	Сыныхтаулы тоуыс	1		
		Чир-чайаан паза піс	4		
	26	Наречиелерні хатеры	1		
	27	Олауай паза хадыл чоохтаулар	1		
	28	Олауай паза хадыл чоохтаулар	1		
	29	Наречиелерні хатеры	1		
		Хакас республика	3		

	30	Адалыс паза пілдіріс	1		
	31	Иділістіу залог формалары	1		
	32	Олауай паза хадыл чоохтаулар	1		
		Профессия таллиры	2		
	33	Петкен адалыстар	1		
	34	Теести хадыл чоохтаулар	1		

**Календарно-тематическое планирование по хакасскому языку
8 класс (34 часа)**

Четверть	№	Тема урока	Кол-во часов	План.	Факт.
I		Хакас тілі – тилекей тіллерніү аразында	1		
	1	Тілніү сині, аныү пїлдіріглері	1		
		СИНТАКСИС	2		
	2	Сјс пїрігізі паза чоохтау - синтаксистіү јјн единицазы	1		
	3	Сјс пїрігізі. Сјстерні палуалыстырхау оудайлар	1		
		ЧООХТАУ ПАЗА АНЫУ КЈРВМНЕРВ			
		Ікі јјн членніг чоохтаулар	4		
	4	Чоохтауныү јјн членнері	1		
	5	Подлежащай паза аныү пїлдірілчеткен оудайлары	1		
	6	Сказуемай паза аныү пїлдірілчеткен оудайлары	1		
	7	Подлежащайнау сказуемайнау аразында тире туриызары	1		
		Чоохтауларныү ікінхі орынныи членнері	3		
	8	Чарытхы	1		
	9	Толдырыи	1		
	10	Обстоятельство	1		
II		Пїр јјн членніг чоохтаулар	7		
	11	Пїр јјн членніг чоохтаулардауар оунау	1		
	12	Сырайы іле кјзіділген чоохтаулар	1		
	13	Сырайы іле нимес чоохтаулар	1		
	14	Сырайы кјзіділбеен чоохтаулар	1		
	15	Сырайы тиксі кјзіділген чоохтаулар	1		

	16	Адалыстыг чоохташлар	1		
	17	Сыныхташлы диктант «Тануа усхунуан кјк тайуа»	1		
III		Толдыра паза толдыра нимес чоохташлар	1		
	18	Толдыра паза толдыра нимес чоохташлардауар оунаи	1		
		Сидіктелген олауай чоохташлар	6		
	19	Тјј членніг чоохташлар	1		
	20	Тјј членнерні палуалыстырхау оудайлар	1		
	21	Чоохташныу тјј членнерін тиксі адапчатхан сјстер	1		
	22	Айланыстыг чоохташлар	1		
	23	Кирілген педірістіг чоохташлар	1		
	24	Суылууан педірістіг чоохташлар	1		
		Чара турчатхан членніг чоохташлар	5		
	25	Чоохташныу чара турчатхан членнері	1		
	26	Чара турчатхан чарытхылар	1		
	27	Чара турчатхан приложениелер	1		
	28	Чара турчатхан обстоятельстволар паза толдырышлар	1		
	29	Сыныхташлы диктант «Хахан даа кествг ползау»	1		
		Пасха кізініу чоошын читірхеу оудайлар	2		
	30	Кјні паза тошыртын чоох	1		
IV	31	Чоохтыу кјрімнері паза стильлері (оудайлары)	1		
		Публицистика стильніу жанрлары, оларныу педізі паза тіл оудайлары	3		
	32	Репортаж	1		
	33	Статья	1		
	34	Очерк	1		

**Календарно-тематическое планирование по хакасскому языку
9 класс (33 часа)**

Четверть	№	Тема урока	Кол-во часов	План.	Факт.
I		Чоох пазы	2		
	1	Хакас тілінеуер тиксі оунау	1		
	2	Ирткенін тиксі хатиры. Фонетика	1		
		ХАДЫЛ ЧООХТАУ	21		
	3	Хадыл чоохтауларданар тиксі оунау. Хадыл чоохтауларныу кјрімнері	1		
		Тиуни хадыл чоохтаулар	1		
	4	Тиуни хадыл чоохтаулардауар тиксі оунау			
	5	Тиуни хадыл чоохтауларныу кјрімнері	1		
		Теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар			
	6	Теести палуалыстыи хадыл чоохтау, аныу педізі	1		
	7	Хоза чоохтауларныу јјн чоохтауларнау палуалыстырхау оудайлары.	1		
	8	Хозымнар полызиинау петкен теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар.	1		
	9	Сыныхтаулыи диктант	1		
	10	Алхаастариа точыс. Послелогтар паза полызышылыи сјстер полызиинау петкен теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар	1		
	11	Союз паза союз сјстері полызиинау петкен теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар	1		
	12	Теести хадыл чоохтауларныу кјрімнері. Чарытхы хоза чоохтаулыи теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар	1		
	13	Толдырыу хоза чоохтаулыи теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар	1		
	14	Обстоятельство хоза чоохтаулыи теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар	1		
	15	Идбг (действие оудайы) хоза чоохтаулыи теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар	1		
	16	Син хоза чоохтаулыи теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар	1		
	17	Орын хоза чоохтаулыи теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар	1		
	18	Тус хоза чоохтаулыи теести палуалыстыи хадыл чоохтаулар	1		

	19	Сыныхтаилы диктант «Нобельнiу молхааны»	1		
	20	Сылтаи хоза чоохтаилы теести палуалыстыи хадыл чоохтаилар	1		
II	21	Пjгiн хоза чоохтаилы теести палуалыстыи хадыл чоохтаилар	1		
	22	Молхас хоза чоохтаилы теести палуалыстыи хадыл чоохтаилар	1		
	23	Нинхе-нинхе хоза чоохтаилы теести палуалыстыи хадыл чоохтаилар	1		
		Союз чох хадыл чоохтаилар	6		
	24	Союз чох хадыл чоохтаилардауар тиксi оунаи	1		
	25	Санастырыс тузалыи союз чох хадыл чоохтаилар	1		
	26	Сылтаи-салтарлар, чарыдыи паза толдырыи тузалыи союз чох хадыл чоохтаилар	1		
	27	Тоуырлас, тус паза молхас тузалыи союз чох хадыл чоохтаилар	1		
	28	Араластыи хадыл чоохтаилар	1		
	29	Сыныхтаилы диктант «Книга кирек пе алай чох па?»	1		
		Кjнi паза тоуыртын чоох	1		
	30	Цитата паза аны пичикте тузаланары	1		
		5-8 КЛАССТАРДА ИРТКЕНIН ТИКСI ХАТИРЫ	2		
	31	Чоохтыу стильлерi	1		
	32	Чоохтыу кjрiмнерi	1		
	33	Текстгiу педiзi			

**ДОКУМЕНТ ПОДПИСАН
ЭЛЕКТРОННОЙ ПОДПИСЬЮ**

СВЕДЕНИЯ О СЕРТИФИКАТЕ ЭП

Сертификат 133600552358087161194895262509558337786447861771

Владелец Кызласова Елена Геннадьевна

Действителен с 22.03.2024 по 22.03.2025